INTERGENERATIONAL LEARNING AS A MEANS OF PRO-SENIOR EDUCATION

[MEDZIGENERACNE UCENIE AKO NASTROJ PROSENIORSKEJ EDUKACIE]

Petra Jedlickova

doi: 10.18355/PG.2016.5.2.283-296

Abstract

In the introduction of her article, the author clarifies the concepts of pre-senior and pro-senior education in the context of the scientific discipline of geragogy in the Slovak conditions. Subsequently, she presents partial results of her own empirical research which, to a certain extent, reflects the level of pre-senior education that means how the current young generation perceives seniors (not only) with health disability as well as the old age and the process of ageing. In the last part of her contribution, the author outlines the basis and content of the actual issue of intergenerational education, respectively she points at intergenerational programmes as tools of intergenerational education. At the same time, the author mentions particular intergenerational projects which have been carried out in Slovakia and abroad. Their content and direction can have a potential of pre-senior education and in this way these projects can serve as inspiration and examples of good practice.

283

Key words

intergenerational learning, seniors, health disability, pre-senior education

Abstrakt

Autorka v úvode svojho príspevku objasňuje pojmy preseniorskej a proseniorskej edukácie v kontexte vednej disciplíny geragogiky v slovenských podmienkach. Následne prezentuje čiastkové výsledky vlastného empirického výskumu, ktorý do istej miery odráža úroveň preseniorskej edukácie, resp. ako súčasná mladá generácia vníma seniorov (nielen) so zdravotným postihnutím, ako aj starobu či proces starnutia. V poslednej časti príspevku autorka poukazuje na podstatu a obsah aktuálnej problematiky medzigeneračného učenia, resp. medzigeneračných programov ako nástrojov intergeneračného vzdelávania. Zároveň uvádza konkrétne medzigeneračné projekty realizované na Slovensku i v zahraničí, ktorých náplň môže mať práve potenciál preseniorskej edukácie, a tak môžu slúžiť ako inšpirácia a príklady dobrej praxe.

Kľúčové slová

medzigeneračné učenie, seniori, zdravotné postihnutie, pre/pro-seniorská edukácia

Úvod

Skutočnosť neustále sa zvyšujúceho počtu seniorov v populácii, čo zároveň predpokladá aj pribúdanie počtu starších ľudí, ktorí sú nositeľmi istého druhu a stupňa zdravotného postihnutia, sa stáva naliehavým demografickým fenoménom, ktorý nemôže zostať bez povšimnutia a na ktorý je potrebné reagovať aj v oblasti edukačného pôsobenia na našu mladú i najmladšiu generáciu. Veď práve obe tieto skupiny, deti i mládež, sú nositeľmi súčasných, ale i budúcich postojov voči starším ľuďom a zároveň o pár desaťročí oni sami sa budú musieť vyrovnávať s prejavmi, ktoré nutne sprevádzajú proces starnutia, resp. etapu staroby.

Ťažiskovou oblasťou skúmania vednej disciplíny geragogiky je edukácia seniorov, ktorá predstavuje edukáciu človeka nielen v seniorskom veku, ale jej súčasťou je aj tzv. preseniorská a proseniorská edukácia. Cieľovou skupinou kurikula preseniorskej edukácie sú ľudia asi 5 rokov pred dosiahnutím dôchodkového veku, ale z hľadiska dlhodobého časového horizontu, máme na mysli prípravu na starobu a starnutie počas celého života, ktorá spočíva v upevňovaní zdravého spôsobu života a v psychologickkej príprave v smere prevencie starnutia (Cornanicova, 2007). Preseniorská edukácia vychádza z presvedčenia, že každý človek si pripravuje svoj spôsob prežívania staroby v priebehu celého svojho života. Staroba v podstate rastie s nami a jej kvalita závisí len od nás, od našej schopnosti pochopiť jej zmysel a hodnotu (Papezska rada pre laikov, 1999). Dlhodobá, resp. celoživotná príprava na starnutie a starobu, pozitívny prístup k starším ľuďom, ako aj k seniorom so zdravotným postihnutím, ktorí prežívajú etapu sénia v rezidenčných podmienkach, by mali byť obsahom všetkých edukačných programov už od útleho veku. Pri výchovno-vzdelávacích aktivitách je možné využiť práve silné citové väzby starých rodičov so svojimi vnúčatami, a tak upevňovať v deťoch pozitívny obraz staroby, pretože práve vďaka svojej babičke a dedkovi si dokážu predstaviť svoje vlastné starnutie a súčasne sa učia trpezlivosti a tolerancii k starobe ako takej (Haskovcova, 2010; Lusso, 2011; Selicka - Solcianska, 2013).

Edukácia zameraná proseniorsky je adresovaná rôznym generačným skupinám a jej náplňou je objasniť a explikovať problematické oblasti spojené so starobou i starnutím (s čím súvisí aj problematika zdravotného postihnutia), posilniť chápanie vlastného starnutia ako prirodzenej etapy životného cyklu a viesť k vytváraniu adekvátneho, resp. pozitívneho postoja k obdobiu sénia i k starším ľuďom. Podporuje tak úsilie o medzigeneračné porozumenie, dialóg a rodinnú či sociálnu podporu seniora a ponúka pohľad na život, kde všetky obdobia sú nositeľmi vlastných hodnôt a špecifického poslania (Cornanicova, 2007).

Anna Záborská, poslankyňa Európskeho parlamentu, píše vo svojej knihe (2014) o „tehlíčkách“, z ktorých možno vybudovať stabilnú a prosperujúcu krajinu. Pomenúva ich a popisuje nasledovne:

1. úcta k ľudskému životu a jeho dôstojnosti,
2. hmotné zabezpečenie rodín – v súčasnosti k najzávažnejším negatívnym dôsledkom transformačných procesov na rodinu v našej krajine, prebiehajúcich po roku 1989, patria najmä ekonomické problémy, ktoré sa

veľakrát prejavujú v materiálnom nedostatku a neschopnosti rodiny adekvátnym spôsobom saturať základné životné potreby svojich členov a zabezpečiť každodenný chod domácnosti (Hroncova, 2010).

3. zosúladenie pracovného a rodinného života (odovzdávanie ľudského kapitálu medzi generáciami) – dysfunkčné rodinné prostredie, v ktorom dochádza k častým konfliktom a ktoré sa vyznačuje slabými vzájomnými väzbami a integráciou i predčasnou samostatnosťou detí úzko súvisí práve s kriminalitou mladistvých. Zo štúdií medzinárodných inštitúcií vyplýva úzke prepojenie medzi rodinným faktorom a kriminalitou mladej populácie. U detí, ktorým sa venuje primeraný rodičovský dohľad a my môžeme doplniť aj starorodičovský, sa znižuje pravdepodobnosť trestnej činnosti.

4. aktívne starnutie a medzigeneračná solidarita – tento posledný stavebný prvok ako jediný dokáže zabezpečiť dôstojnú starobu (Zaborska, 2014). Solidarita je dôležitá nielen pre jedinca či jeho rodinu, ale tento postoj má pozitívny dopad na celú spoločnosť. Akcentuje pravdu, slobodu, lásku, ale i pokoru, čo prináša následne nové výzvy a príležitosti aj pre medzigeneračné učenie i pre vytváranie medzigeneračných mostov (Veteská, 2012).

Čiastkové výsledky empirického výskumu

V súčasnej spoločnosti sme svedkami „vymierania“ viacgeneračných rodín, ktoré by spolu žili a vzájomne sa zdieľali v jednej domácnosti pod jednou strechou. Náš výskum potvrdil vysoký počet rodín, v ktorých starí rodičia bývajú v separovanom obydľí, avšak nikto z opýtaných žiakov nemá svojho starého rodiča umiestneného v sociálnom zariadení. Je evidentné, že spolužitie troch generácií v rámci jednej domácnosti sa stáva minulosťou a skôr sa preferujú len návštevy starých rodičov, resp. vnúčat. Tým sa nám potvrdilo, že väčšina súčasných detí nebýva so svojimi starými rodičmi pod jednou strechou.

Cieľ výskumu:

- Zistiť názory mladej generácie zastúpenej ôsmakmi základných škôl na seniorov a na ich význam v našej spoločnosti.
- Zistiť, či respondenti majú strach vo vzťahu k obdobiu, keď budú oni prežívať obdobie staroby.
- Zistiť, kde (v sociálnom zariadení alebo v rodinnom prostredí) a prečo by respondenti chceli prežívať svoju starobu.

Výskumná vzorka

Výskumnú vzorku tvorilo 210 respondentov, žiakov ôsmeho ročníka základných škôl z piatich krajov Slovenska (Košický, Prešovský, Žilinský, Bratislavský, Nitriansky), z toho bolo celkovo 99 chlapcov, 109 dievčat a dvaja respondenti neuviedli svoje pohlavie. Polovica respondentov v počte 105 navštevuje cirkevnú základnú školu a druhá polovica štátnu základnú školu. Z celkového počtu respondentov býva so svojimi starými rodičmi (s

jedným alebo oboma) 35 respondentov (16,6 %), z čoho výraznú väčšinu predstavujú žiaci z Košického kraja (15 respondentov); nebýva so starými rodičmi, ale navštevuje sa 169 respondentov (80,5 %) a majú starých rodičov, ale nestretávajú sa s nimi 6 respondenti (2,9 %) a nemajú vôbec starých rodičov tiež 6 respondenti (2,9 %).

Metodika výskumu

Vo výskume sme použili dotazník vlastnej konštrukcie, pozostávajúci zo šiestich otázok, ktoré boli zamerané na zisťovanie možnosti kontaktov respondentov so svojimi starými rodičmi, na názory opytovaných na starých ľuďoch, na skutočnosť, k akým postojom k seniorom ich vedú ich vlastní rodičia. Tiež zahŕňali otázky na tému, či sa boja staroby, kde by chceli prežiť starobu a ako by sa postarali o svojich starnúcich rodičov, keby mali o tom teraz rozhodnúť. V otázkach zisťujúcich ich mienku o senioroch a súčasne na názory ich rodičov na túto skupinu populácie, si mohli vybrať a zaznačiť viac možností, prípadne doplniť vlastný názor. Pri otázke, ako by sa postarali o svojich starnúcich rodičov, mali uviesť aj dôvody svojho rozhodnutia.

Vybrané výskumné zistenia

V nasledovnej tabuľke uvádzame celkové výsledky týkajúce sa všetkých respondentov, ale aj parciálne výsledky podľa typu školy, ktorú respondenti navštevujú. Tieto výsledky tiež nezohľadňujú fakt, či opytovaní bývajú so svojimi starými rodičmi, či sa s nimi stretávajú, alebo nie, alebo či ich vôbec nemajú.

Na otázku: **Aký je Tvoj názor na starých ľuďoch**, sme zaznamenali nasledovné odpovede (opytovaní mohli zakrúžkovať odpovede, s ktorými súhlasia, prípadne doplniť vlastný názor):

Tabuľka 1 Názory respondentov na starých ľuďoch

Odpoveď	Spolu		Žiaci cirkevnej ZŠ		Žiaci štátnej ZŠ	
	n	%	n	%	n	%
Žiadny, nikdy som sa nad tým nezamýšľal(a)	60	28,5	28	26,6	32	30,5
Je mi to jedno, či žijú v našej spoločnosti alebo nie	6	2,8	5	4,7	1	0,95
Nemám k nim žiadny vzťah	2	0,95	2	1,9	0	0
Sú zbytoční a nepotrební v našej spoločnosti	2	0,95	1	0,95	1	0,95
Sú ekonomickou záťažou pre	2	0,95	2	1,9	0	0

spoločnosť						
Zaberajú miesto v spoločnosti, žijú na úkor mladej generácie	2	0,95	2	1,9	0	0
Nechápu mladšiu generáciu	58	27,6	32	30,5	26	24,8
Sú zdrojom problémov a konfliktov v rodine	7	3,3	6	6,1	1	0,95
Sú potrební v našej spoločnosti	109	51,9	48	45,7	61	58,1

(Zdroj: vlastný výskum; Jedlickova, P., 2014)

Každý z nás starne, a preto aj mladí ľudia, ktorí majú ešte dostatok síl, by sa predsa len mali zastaviť a zamyslieť sa občas nad časovým ohraničením svojho života, k čomu je však potrebné ich viesť, pozývať a inšpirovať. Môžeme potom predpokladať, že sa stanú vo svojej rodine i v spoločnosti citlivejšími voči súčasným seniorom a za svoje budúce obdobie staroby prevezmú zodpovednosť v tom zmysle, že pre nich niečo pozitívne urobia. Pri položke: **starí ľudia sú potrební v našej spoločnosti**, mohli opytovaní uviesť dôvody, prečo si to myslia. Uvádzame najčastejšie odpovede (voľne spracované): starí ľudia sú rovnako potrební ako mladí; pomáhajú nám, odovzdávajú vedomosti a skúsenosti; veľa sa od nich učíme a berieme si príklad; hovoria nám o tom, čo bolo v minulosti; sú múdri a vzdelaní; učia nás správať sa; majú viac skúseností ako rodičia; sú milí; máme kde ísť, keď rodičia odcestujú; vedia poradiť a pochopiť nás; učia nás vážiť si starších; majú dobré nápady; dobre varia; dávajú nám veľa lásky; môžu mať lepší názor na riešenie konfliktov a problémov v spoločnosti; je s nimi veselo; vychovávajú nás a hrajú sa s nami; pomáhajú aj finančne; doprajú nám viac ako naši rodičia; veľa si toho prežili, treba si ich preto vážiť; vďaka nim aj my žijeme. Je evidentné, že žiaci uviedli svoje tvrdenia na základe osobných skúseností a stretnutí so svojimi starými rodičmi, a preto je vhodné upevňovať existujúce pozitívne väzby, a zároveň napomáhať mladšej generácii prostredníctvom medzigeneračného učenia aplikovať kladné postoje aj voči seniorom, ktorých nepoznajú.

Zároveň je paradoxom, že iba polovica opýtaných odpovedala kladne na otázku, či vnímajú seniorov ako potrebných v našej spoločnosti, pri čom ich výpovede evidentne svedčia o fakte, že si želajú byť užitočnými vo svojom prostredí počas obdobia svojej staroby. Svoju sebarealizáciu a hodnotu vidia najmä v ich pomoci vlastným deťom a vnúčatám, resp. svojej rodine. Zjavne si neuvedomujú, že keď oni sami vstúpia do záverečnej etapy svojho života, tiež budú pod drobnohľadom generácie mladých a budú „súdení“ či posudzovaní kritickou mierou. Ich „užitočnosť“ v spoločnosti sa bude tiež

hodnotiť podľa výkonnosti, ktorá má v procese starnutia vždy klesajúcu tendenciu, napriek všetkým snahám a túžbam človeka nebyť považovaný za zbytočného a prekážajúceho súčasnej generácii.

V ďalších dvoch otázkach nášho dotazníka sme zisťovali úroveň preseniorskej edukácie, v rámci ktorej sa človek celý život pripravuje na kvalitné prežívanie vlastnej staroby. Z tohto dôvodu nás zaujímal, či sa vôbec mladá generácia zamýšľa nad skutočnosťou, že raz príde aj pre ňu jeseň života a aké sú jej obavy, neistoty či očakávania. Zároveň sme sa pýtali, kde by naši respondenti chceli prežívať svoje seniorské obdobie. V nasledovných dvoch tabuľkách uvádzame ich odpovede spolu aj s ich komentármi a zdôvodneniami.

Otázka č. 4 znela: **Bojíš sa staroby, t. j. obdobia, keď ty sám/sama budeš starý/stará?**

Tabuľka 2 Vnímanie vlastnej staroby mladou generáciou

Odpoveď	Spolu		Žiaci cirkevnej ZŠ		Žiaci štátnej ZŠ	
	n	%	n	%	n	%
Áno	43	20,5	21	20	22	20,95
Nie	77	36,7	41	39,04	36	34,3
Nikdy som sa nad tým nezamýšľal(a)	91	43,3	44	41,9	47	44,8

(Zdroj: vlastný výskum; Jedlickova, P., 2014)

Jeden respondent zakrúžkoval dve možnosti pri danej odpovedi. Vyjadril sa, že sa nebojí staroby, ale zároveň sa nad tým ani nikdy nezamýšľal. Pri položke: áno, bojím sa staroby, mohli uviesť aj dôvody, ktoré v nich vyvolávajú strach zo starnutia a zo skutočnosti, že aj oni budú raz patriť medzi nie vždy akceptovanú staršiu generáciu. Uvádzame teraz ich odpovede (voľne spracované): lebo budem stará (2x); nebudem sa môcť tak zabávať; lebo nechcem byť stará – NIKDY; bojím sa bolesti; podľa toho, ako ma budú brať; lebo sa ľudia na mňa vykašľú a odsúdia ma; lebo zomriem – mám strach zo smrti (5x); lebo budem sám (4x); starí ľudia žijú v odlišnom svete; nebudem môcť robiť veci, ktoré robím teraz; nebudem môcť športovať (2x); bojím sa, že ma moje deti opustia, odsťahujú sa a mňa nechajú samu; všetko bude ťažšie, nebudem pekná; staroba prináša veľa obmedzení; bojím sa rôznych chorôb; bojím sa, ako sa bude ku mne správať mladšia generácia; bojím sa, že sa budú musieť o mňa starať a že ma nikto nebude chcieť a neovládne to; bojím sa, že ma nikto nebude počúvať a že si ma nebudú vážiť; budem blízko smrti; lebo mladí ľudia sa správajú k starším hrozne a v budúcnosti to bude ešte horšie; chcem byť mladá a nechcem zomrieť; nebudem vládvať chodiť; som spoločenský typ a nechcem byť sama; bojím sa, že nebude mať o mňa nikto záujem; nebudem môcť robiť to, čo chcem; mám

strach, že nestíham všetko tak, ako som chcela a neprežijem život tak plnohodnotne, a potom budem v starobe nad tým premýšľať.

Respondenti, ktorí sa vyslovili kladne k prvej položke otázky, teda vyjadrili strach a obavy z budúcnosti, v ktorej budú patriť medzi seniorskú populáciu, uviedli dôvody, ktoré môžeme zosumarizovať ako strach zo samoty a opustenosti, z nezájmu, zo smrti, z choroby, z obmedzení, vyplývajúcich zo starnutia i z postojov mladšej generácie. Predpokladáme, že dôvody ich strachu zo staroby vychádzajú z pozorovania reality, ktorú vnímajú, vidia i hodnotia vo vlastnej rodine i v blízkom okolí, ako aj z osobných skúseností a stretnutí so seniormi, najmä so starými rodičmi. Dovolíme si tvrdiť, že ich výroky naozaj pravdivo vystihujú a popisujú stav mnohých starých ľudí, ktorí v podobnom duchu a pocitoch prežívajú obdobie, ktoré by podobne ako mladosť takisto malo patriť medzi najkrajšie epochy života napriek rôznym limitom a bariéram, ktoré so sebou staroba prináša. Posledná otázka sa niesla v ovzduší budúcnosti. Zisťovali sme, kde by reprezentanti mladej generácie chceli stráviť obdobie svojej vlastnej staroby, keby si mohli vybrať.

Tabuľka 3 Miesto, kde by respondenti chceli prežiť svoju starobu

Odpoveď	Spolu		Žiaci cirkevnej ZŠ		Žiaci štátnej ZŠ	
	n	%	n	%	n	%
V sociálnom zariadení	4	1,9	2	1,9	2	1,9
Vo svojej rodine, so svojimi deťmi a vnúčatami	182	86,7	85	80,95	97	92,4
Vo svojej rodine, ale sám/sama	23	10,95	18	17,1	5	4,8

(Zdroj: vlastný výskum; Jedlickova, P., 2014)

Jeden respondent sa nevyjadril k tejto otázke (0,48%). Pri každej položke tejto otázky mali žiaci možnosť uviesť dôvody svojej voľby, čo aj vo veľkej miere využili. Uvádzame ich odpovede (voľne spracované), resp. príčiny ich rozhodnutia. Chcel/a by som prežiť svoju starobu:

a) V sociálnom zariadení: nemôžu tam ísť psy; s ľuďmi v mojom veku a s návštevou mojej rodiny mi bude veselšie; bolo by o mňa postarané.

b) Vo svojej rodine, so svojimi deťmi a vnúčatami: je vždy lepšie byť v spoločnosti ako sám; nechcel by som byť sám doma; lebo rodina je najvzácnejšia; chcem byť medzi príbuznými a blízkymi a nie medzi cudzími (7x), aby som sa dobre cítil a aby sa o mňa starali (7x); nechcem starobu prežiť sám (34x); aby som si nemyslela, že ma nikto nemá rád; aby sme si navzájom pomáhali; aby vnúčatá vedeli, že ich mám rada; lebo doma je najlepšie (3x); chcem prežiť šťastné chvíle so svojimi vnúčatami; aby som

bol stále so svojou rodinou (6x); rodinná atmosféra; lebo ich budem mať veľmi rada (3x) a budem si ich vážiť; kým by som žila, chcela by som si užiť svoje vnúčatá; kvôli láske a spoločnosti (3x); pre dobrú atmosféru; lebo v rodine je láska (2x), pokoj, pochopenie a pocit domova; aby som sa nenudila (4x); posledné chvíle chcem prežiť s najbližšími – s nimi chcem prežiť starobu (10x); aby sme boli všetci spolu; mohla by som vidieť, ako rastú-ale ak by som bola príťažou, tak nie; je to lepšie, ako byť zatvorený v domove dôchodcov; aby som pomáhal svojim deťom (3x); kontakt s blízkymi a mladou generáciou; mám rada spoločnosť (5x – rada som s inými ľuďmi); chcela by som sa tešiť z ich radostí a pomáhať im (2x), ak budem vládvať; vedela by som, že by pri mne vždy stáli a tešila by som sa, že ich mám; bolo by super žiť s nimi; lebo človek je tvor spoločenský; budem sa mať s kým porozprávať (3x) a zabávať (4x); tak si to predstavujem – rodinné spoločenstvo; dobrá staroba; mal by sa o mňa kto starať (2x), naučil by som vnúčatá niečo nové, trávil by som s nimi čas; cítim sa dobre v rodine; je najkrajšie žiť doma (2x) a v láske; aby som mal niekoho, kto má bude mať rád; aby som videla, ako rastú moje deti, ako sa majú vnúčatá (3x); nie je dobré byť sám – lepšie je byť s ľuďmi, ktorí pre teba niečo znamenajú; aby som si čo najviac užil život až do smrti; mám rada deti a spoločnosť; chcela by som byť pri svojej rodine a deliť sa s nimi o radosť; bola by som s nimi šťastná a pomáhala by som im; chcem byť obklopená ľuďmi, ktorých milujem; aby som mohol rozprávať vnúčatám príhody z detstva a hral by som sa s nimi; bol by som pri rodine; chcem žiť i zomrieť v kruhu svojej rodiny (2x); je to úžasné starať sa o vnúčatá (2x), prežívať ich úspechy; bola by to pre mňa radosť; aby som bola s niekým, kto ma má rád; rodina nadovšetko; byť v rodine je to najdôležitejšie; neviem si predstaviť život sama a mojej rodine by malo záležať na mne a mali by ma navštevovať; lepšie je žiť s niekým, ako žiť v samote; cítila by som sa lepšie (3x); aby som si ich užila čo najviac; mám rada svoju rodinu a chcem pri nej zostarnúť, ako aj moji starí rodičia; pocit domova je fajn, lebo v sociálnom zariadení nikoho nemáte; každý človek potrebuje lásku; chcem si nájsť manžela a s ním zomrieť; užíval by som si dôchodok.

c) Vo svojej rodine, ale sám/sama: aby som nebola príťažou (4x); nemám sa rád; aby som sa necítil odkopnutý; chcem ísť bývať do tepla; je to asi najpravdepodobnejšia možnosť; som veľký samotár; nechcem ich otravovať; aby sa do mňa nestarali; rodina vždy pomôže; chcem mať pokoj; nerozumiem si s ľuďmi; chcem bývať sama; chcem byť so svojimi blízkymi, ale chcem mať pokoj (5x-stretávať sa, iba keď budem chcieť); nechcel by som obťažovať moju rodinu – starobu si chcem užiť so svojimi hobby-kúpil by som si psa, alebo iné zvieratá, o tie by som sa staral a vnúčatá by som pozýval na návštevy; aby mali aj oni súkromie.

Odpovede našich respondentov, resp. najmä ich vysvetlenia, prečo v prevažnej väčšine (takmer 90%) si prajú prežiť starobu medzi svojimi blízkymi, vo svojej rodine, s dospelými deťmi i vnúčatami, sú dôkazom a potvrdením skutočnosti, že v hĺbke srdca každého človeka (mladého i staršieho) je vpísaná nezničiteľná a nezmazateľná túžba po láske (priateľ

i odovzdanej), po spoločenstve, po blízkosti, po rodine. Človek je naozaj tvor spoločenský, ktorý ku svojmu šťastiu nutne potrebuje budovať a pestovať sociálne vzťahy a mať okolo seba ľudí, ktorí ho majú radi, ktorému na nich záleží, ktorí sa oňho zaujímajú a vedia ho oceniť, povzbudiť, vypočuť, dodať pocit bezpečia, ochrany i starostlivosti. Tieto prirodzené potreby sa nestrácajú ani s pribúdajúcim vekom, na čo je dobré pamätať aj pri edukačnej práci so seniormi (nielen) so zdravotným postihnutím, aj pri úsilí o deinštitucionalizáciu sociálnej starostlivosti.

Medzigeneračné programy ako inšpirácia pre prax

Vzdelávanie medzi generáciami bolo známe a prirodzené už od vzniku a existencie ľudskej civilizácie, vždy je a bolo imanentnou súčasťou našich životov. V podstate ide o postmoderný názov pre niečo, čo existovalo v minulosti v podobe tzv. rozprávačov, ktorí ústne predávali mladšej generácii tradície a históriu svojho rodinného klanu. Ide vlastne o najstarší model učenia vôbec. Odovzdávanie hodnôt, zvykov, tradícií, postojov, poznatkov a skúseností sa vždy odohrávalo a stále aj odohráva práve na základe medzigeneračných interakcií. Postupom času sa však oslabovala sila a intenzita medzigeneračného učenia a pod vplyvom ekonomických či spoločenských zmien i podmienok života a na základe potrieb jednotlivcov vzdelávanie prechádzalo určitými premenami vo vzťahu k forme a spôsobu realizácie. Kontakty medzi generáciami sa postupne redukovali až strácali a škola sa stala fundamentálnym prostriedkom edukačného procesu. Formujúce sa sociálne vzťahy a politické systémy prispeli k tvorbe široko rozvinutých možností uspokojovania vzdelávacích potrieb. Avšak môžeme hovoriť skôr o segregáčnych modeloch vzdelávania zameraných len na jednu generačnú štruktúru (deti, mládež, dospelí, seniori), kde tematické programy a študijné odbory sú šité len na mieru účastníkov danej vekovej kategórie a neumožňujú rozvoj intergeneračných vzťahov, nevytvárajú priestor pre medzigeneračnú komunikáciu a teda ani pre medzigeneračné učenie. V súčasnej dobe však znovu začíname poznávať, že staršia a mladšia generácia môžu byť navzájom platným vzdelávacím zdrojom a ich vzťah je rovnocenný z pohľadu profitu, ktorý z neho majú obe generácie.

Problematika medzigeneračného učenia je veľmi aktuálna, považuje sa za dôležitý fenomén edukačnej reality, a preto sa jej začína venovať stále väčší počet odborníkov na poli teórie i praxe. V našej krajine je však ešte stále málo skúmanou oblasťou, a preto absentuje aj literatúra teoretického či empirického charakteru. Medzigeneračné učenie je chápané teda ako akákoľvek interakcia a kooperácia medzi dvomi alebo viacerými generáciami. Dôležité nie je vykonávanie činnosti, ale že sa to robí „spolu“. Medzigeneračné programy ako nástroj medzigeneračného učenia sú v súčasnosti objektom vedecko-výskumného záujmu, sú často diskutovanou témou, a preto sa stretávame s množstvom existujúcich definícií a termínov vzhľadom k tejto problematike. Tieto programy vytvárajú podmienky pre stretanie sa ľudí rozdielnych generácií a uskutočňujú sa na rozličných miestach, ako sú školy, komunitné organizácie, nemocnice, centrá komunitných služieb, rezidenčné zariadenia a i. Vytvoriť medzigeneračný program nie je ľahká úloha, lebo vychádzame zo skupín, ktoré majú veľmi

odlišné názory, záujmy a hodnoty v dôsledku etapy života, v ktorej práve žijú a ktoré už majú za sebou. Preto je potrebné dbať na to, aby tieto programy boli vhodné a prispôbovali sa potrebám každej skupiny, ako aj kultúrnej a sociálnej realite zúčastnených osôb (Gonzales Perez, 2007). Keďže sa v našom príspevku zaoberáme aj cieľovou skupinou seniorov so zdravotným postihnutím, je potrebné zdôrazniť, že rešpektovanie špeciálnych edukačných potrieb vychádzajúcich z druhu a stupňa daného postihnutia, zaujíma primárne miesto pri výbere edukačných aktivít, kurikula a celkovej organizácie jazykového vzdelávania. Granville a Ellis (1999, in: Sanchez Martinez et al., 2010) uvádzajú niektoré charakteristiky, resp. podmienky, ktorých splnenie predpokladá kvalitu a efektívnosť medzigeneračného programu:

- musí byť navrhnutý veľmi špecificky a s presným zámerom, aby mohli byť naplnené vopred stanovené ciele;
- musí byť starostlivo a podrobne naplánovaný;
- je potrebné, aby mu rozumeli a chápali ho všetky osoby, ktoré budú intervenovať na medzigeneračnej výmene;
- využiť prítomnosť strednej generácie ako facilitátora programu;
- program musí byť kontinuálny, pravidelný, resp. nemá ísť iba o nejaké jednorazové akcie či stretnutia;
- musí mať pozitívny ohlas zo strany participujúcich generácií;
- medzigeneračný projekt by mal u rozdielnych generáčnych skupín doceliť zvýšenie kvality ich života a nepriamo aj kvality života ľudí žijúcich v ich okolí.

Nie je nutné zdôrazňovať, že kladný prínos medzigeneračných programov tak pre participujúcich jednotlivcov, ako aj pre celú spoločnosť, je evidentný. Predsa si však dovoľme uviesť niektoré z mnohých benefitov medzigeneračného učenia:

- mladí ľudia a deti sa učia oceniť a rešpektovať starších ľudí s cieľom eliminovať negatívny pohľad, ktorý v nich zväčša vyvoláva staroba (Garcia Minguez, Bedmar Moreno, 2002),
- generácie sa učia vzájomnej spolupráci, porozumeniu, tolerancii, akceptovaniu odlišných názorov, oceneniu pozitívnych aspektov druhej generácie a zbavovaniu sa možných predsudkov, ktoré sú prameňom osobných i sociálnych konfliktov, ako aj diskriminácie (Bonet, Gonzales, 2008),
- útek zo samoty, z izolácie, reintegrácia do rodín a do spoločnosti, vznik nových priateľstiev; zvyšovanie sebaúcty a motivačných činiteľov; rozvoj predovšetkým sociálnych zručností (Sanchez et al., 2010),
- odstraňuje prekážky, ktoré rozdeľujú obe generácie; je základom pokojného dialógu, ktorý rieši konflikty, podporuje solidaritu, vzájomné porozumenie a harmóniu (Saez, J., 2002).

Vytvorenie medzigeneračnej komunikácie v školách napomáha deťom pozitívne vnímať starnutie. Tým, že starším ľuďom, ktorí sa chcú naplno zúčastňovať života v spoločnosti a odborne rásť a podeliť sa o svoje skúsenosti, otvoríme dvere do školy dokorán, povzbudíme pozitívne

vnímanie života v pokročilejšom veku. Medzigeneračné aktivity v škole umožňujú poskytnúť zúčastneným seniorom aktívnu úlohu. Hlavný význam medzigeneračného sieťovania je v nasledovných princípoch:

- spoločne žitie – pri styku so staršími ľuďmi deti nadobudnú zmysel pre zodpovednosť, veľkorysosť, solidaritu a naučia sa tolerancii.
- významné zapojenie žiakov – aktivizácia a vzájomné prepojenie detí a starších ľudí má pozitívny dopad na postoj k vyučovaciemu procesu, nielen na správanie žiakov, ale aj na skupinovú spoluprácu a zapojenie sa do aktivít.
- porozumenie plynutia života – deti, ktoré sa v škole stretnú s rozličnými etapami života a sú vystavené realite starnutia, lepšie vnímajú pojem času a získajú konkrétne oporné body pre porozumenie limitov a osobných dejín.
- vytvorenie identity – mladí ľudia prijímajú cez spomienky starších ich dedičstvo a môžu sa tak ako jednotlivci lepšie etablovať. Prepojením spomienok spolu so svedectvom vlastného dlhého života odovzdávajú starší mladším nielen rozmer minulosti, ale otvárajú im aj budúcnosť.
- ovládanie jazyka – skúsenosti zo škôl ukazujú, že spolupráca rozličných generácií uľahčuje používanie písomného a ústneho prejavu. Učitelia spozorovali kvalitatívny prínos nielen v písomných školských prácach študentov, ale aj zlepšenie čítania. Študentov motivuje spolupráca so staršími, opisujú im zážitky a komunikujú s nimi aj prostredníctvom e-mailov. Študenti rozvíjajú svoje komunikačné, pracovné a dokumentačné schopnosti, aby boli schopní predložiť výsledky nadobudnuté prostredníctvom dialógov (Krizo, 2015).

293

Nasledovné intergeneračné programy môžu slúžiť ako príklady dobrej praxe, resp. ako inšpirácia pre vytváranie podobných projektov v kontexte pre/proseniorskej edukácie:

Projekt *generations@school*: prebiehal v rámci Európskeho roku aktívneho starnutia a solidarity medzi generáciami 2012. Bol navrhnutý agentúrou PAU Education. Všetky školy a školské výchovno-vzdelávacie zariadenia v Európe boli vyzvané otvoriť dvere svojich tried starším generáciám, a tak objavovať ako dialóg medzi generáciami môže prispievať k lepšiemu vzdelávaniu. Projekt sa sústreďoval na spájanie detí a starších ľudí v diskusii a rozhovoroch o tom, čo znamená starnutie a ako starší a mladší ľudia môžu spolupracovať pri lepšom spolunažívaní. U nás tento projekt podporil aj Úrad vlády SR (<http://www.er2012.gov.sk/7666/projekt-generations@school/>).

Projekt Medzigeneračný dialóg alebo „hovory S+V“ /starí rodičia a vnúčatá/ (školský projekt - súkromná škola HUMAN v Košiciach): ponúka premostenie vzťahov starých rodičov a ich vnúchat nielen na bežnej úrovni, ale aj spoločným poznávaním kultúrnych a historických pamiatok, či objavovaním nových zážitkov, kde sa prejavia dva odlišné pohľady, a tak sa umožní vzájomný dialóg (<http://www.schoolhuman.eu/gym/verejnost/homesk.php>).

Projekt BASIC-LIFE (Základné zručnosti Web – učenie v rodinnom prostredí v rámci programu celoživotného vzdelávania Grundtvig): vychádzal

z názoru, že procesy výučby, uskutočnené v kontexte rodiny, majú základný vplyv na deti a zase aktívna účasť (starých)rodičov pri vzdelávaní detí zvyšuje úroveň ich dosiahnutého vzdelania. Cieľom projektu bolo posilniť úlohu rodiny prostredníctvom moderných informačných a komunikačných technológií v procese učenia, zlepšiť vzájomnú komunikáciu medzi generáciami a zároveň nadobudnúť nové poznatky a zručnosti v oblasti IKT. Predmetom záujmu boli najmä sociálne znevýhodnené rodiny. Projekt trval v rozmedzí dvoch rokov (2008 – 2010) a zapojených bolo 5 krajín (Rumunsko, Nemecko, Portugalsko, Litva, severné Írsko) (www.srep.ro/basic-life).

Projekt Calgary After School: vznikol v roku 2010 pre deti a mládež školského veku s cieľom pomôcť im zmysluplne využiť „kritické hodiny“ popoludnia, keď im skončí povinné školské vyučovanie, a to prostredníctvom vzájomných stretnutí s príslušníkmi seniorskej populácie. Rovnako je zámerom projektu zvýšiť poznanie, citlivosť a empatiu študentov a žiakov vo vzťahu k témam, ktoré sa dotýkajú starých ľudí. Tento fakt tiež napomáha k zmenšovaniu priepasti medzi generáciami. Daný projekt je naplánovaný na tri roky a jeho organizátori si naplno uvedomujú pozitívne výsledky – najmä zníženie kriminality a zlepšenie medzigeneračných vzťahov, ktoré so sebou prináša skutočnosť intergeneračnej výmeny a zdieľania. Cieľovou skupinou sú predovšetkým deti a mladá ľudia vo veku od 12 – 16 rokov. Projekt zahŕňa štyri rôzne programy na realizáciu medzigeneračného učenia (<http://www.link-ages.ca/schoolPrograms.html#senior>).

Ďalší medzigeneračný program vznikol s cieľom znižovať ageistické stereotypy, ktoré zaznamenávame už aj medzi veľmi malými deťmi. Zúčastnilo sa ho 41 štvrtákov zo základnej školy v USA, ktorí navštívili seniorov v sociálnom zariadení v priebehu štyroch týždňov deväťkrát. Vytvorili s nimi dvojice a počas stretnutí museli spoločne riešiť zadané úlohy v rámci bežných učebných osnov (výtvarné dielne, dejepisný projekt, rozhovor, vytvorenie herbára a iné edukačné činnosti). Žiaci, ktorí participovali na danom projekte, mali na záver výrazne pozitívnejšie postoje a správanie voči seniorom ako skupina štvrtákov, ktorá sa do programu nezapojila (Krizo, 2015).

Projekt Reťaz skúseností - most generácií: ide o dlhodobý medzigeneračný projekt založený na vzájomných stretnutiach seniorskej a školskej generácie, ktorý má svoj počiatok v roku 2012. V rámci spoločných interakcií si najstaršia a najmladšia generácia medzi sebou vymieňala poznatky, skúsenosti, zručnosti a spoznávala svoje pohľady na svet cez spoločné zážitky a aktivity ako varenie, opékanie, šport, záhradkárčenie, cudzie jazyky, ale aj domáce majstrovanie či zoznamovanie sa s modernou technikou. Stretnutia prebiehali v denných centrách pre seniorov, v školských priestoroch, ale aj vonku. Išlo o neformálne a nenásilné vzájomné prepojenie oboch generácií prostredníctvom zážitkových aktivít a podujatí. Realizátormi projektu bol Miestny úrad Bratislava – Petržalka a Nadácia Orange na Slovensku. Medzigeneračné činnosti boli rozvrhnuté podľa záujmov oboch generácií (Grebenova - Laczova, 2012).

Záver

Úplne na záver je už len vhodné dodať, že si musíme neustále pripomínať skutočnosť, že obidve skupiny, mladá generácia i tá vekovo staršia, sú nádejou pre tento svet. Na jednej strane seniorská populácia prispieva skúsenosťou a múdrosťou, ktorá pozýva ľudstvo hlúpo a nerozvážne neopakovať chyby z minulosti a na druhej strane mladí nás vyzývajú prebudiť sa a posilniť nádej i otvorenosť pre budúce časy, aby sme nezostávali zakotvení a ponorení v nostalgii štruktúr a zvykov, ktoré sú bez života. Deti a mládež nesú v sebe nové tendencie a smerovanie ľudstva ako takého (papez Frantisek, 2014), preto je tak potrebné vážiť si obe generácie pre ich prínos a zároveň podporovať a posilňovať vznikajúce medzigeneračné väzby, prostredníctvom vzájomných stretnutí a rôznych aktivít realizovaných spoločne, z ktorých pozitívne čerpajú obe participujúce strany. Kiežby sme si ako spoločnosť vedeli uctievať seniorskú generáciu ako „živé lexikóny“ múdrosti, poznania a ako strážcov neoceniteľného kultúrneho, ľudského a duchovného dedičstva.

Bibliographic references

- BONET, G. P. - GONZALES, P. M. 2008. Mayores y calidad de vida a partir de las relaciones intergeneracionales. Madrid : Centro adscrito a la Universidad Complutense. [cit. 2014-08-02]. Available online: <http://www.uned.es/master-mayores/documentos/jornadasmayores2008/lourdesygregorioperez.docx>.
- CORNANICOVA, R. 2007. Edukacia seniorov. Bratislava: UK. 164 p. ISBN 978-80-223-2287-4.
- GARCIA MINGUEZ, J. - BEDMAR MORENO, M. 2002. Hacia la educacion intergeneracional. Madrid: Dykinson. 269 p. ISBN 84-8155-885-0.
- GONZALEZ – PEREZ, M. 2007. La educacion intergeneracional: necesidad de la sociedad actual. Prednaska na 8. narodnom Kongrese organizacie pre seniorov. [cit. 2013-05-28]. Available online: <http://www.ceoma.org/viii-congreso/pdfs/comunicaciones/Comunicacion-07.pdf>.
- GREBENOVA–LACZOVA, M. 2012. Retaz skuseností - most generácii. Celoročný partnerský projekt. [cit. 2014-04-26]. Available online: <http://www.humanisti.sk/view.php?cislociklanku=2012030040>.
- HASKOVCOVA, H. 2010. Fenomen stari. Praha: Brain Team. 369 p. ISBN 978-80-87109-19-9.
- HRONCOVA, J. 2010. Slovenska rodina v kontexte transformacnych a integracnych premien. In VISNOVSKY, L., HRONCOVA, J. et al. Slovenska rodina v kontexte transformacnych premien. Banska Bystrica: UMB, pp. 8 – 27. ISBN 978-80-557-0034-2.
- JEDLICKOVA, P. 2014. Proseniorska vychova v rodinach a institucionalizacia seniorov. Nitra : UKF, 76 p. ISBN 978-80-558-0667-9.
- KRIZO, V. 2015. Kreativne medzigeneracne dialogy – sietovanie deti a seniorov v prierezovych temach. Bratislava: MPC. 37 p.
- LUSSO, V. C. 2011. Prarodice, rodice a vnoucata. Praha: Portal. 112 p. ISBN 978-80-262-0003-1.

- PAPEZ FRANTISEK. 2014. *Evangelii gaudium*. Apostolska exhortacia. Trnava: Spolok sv. Vojtecha. 205 p. ISBN 978-80-8161-044-8.
- PAPEZSKA RADA PRE LAIKOV. 1999. *Dostojnost stareho cloveka a jeho poslanie v Cirkvi i vo svete*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha. 54 p. ISBN 80-7162-262-1.
- PRONZATO, A. 2006. *Staroba – vek nadeje*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha. 216 p. ISBN 80-7162-629-5.
- SAEZ, J. 2002. *Pedagogia Social y programas intergeneracionales: educacion de personas mayores*. Malaga : ALJIBE.
- SANCHEZ – MARTINEZ, M. et al. 2010. *Programas intergeneracionales. Guia introductoria*. Madrid: IMSERSO. 124 p. [2013-5-20]. Available online: http://www.aepumayores.org/sites/default/files/Programas_Intergeneracional_es_Coleccion_Manuales_Guias_IMSERSO_%202010.pdf
- VĚTESKA, J. 2012. *Vyznam a vnimani mezigeneracnich vztahu v edukacnim kontextu*. In Balogova, B. (ed.). *Medzigeneracne mosty*. Presov: FF PU, pp. 45– 52. ISBN 978-80-555-0548-0.
- ZABORSKA, A. 2014. *Rodina na krizovatke*. Bratislava: LUC, 40 p. ISBN 978-80-7114-962-0.

PhDr. Petra Jedličková
 Constantine the Philosopher University
 Faculty of Pedagogy
 Department of Pedagogy
 Dražovská cesta 4, 949 74 Nitra
 Slovakia
 petra.jedlickova@ukf.sk